

Kad je Ivo Andrić gledao na Jadran, ovde u Herceg Novom, nije video samo more i brodove kojima je putovao a da ne mora da napusti svoju terasu, video je i prošlost i pregled svoje sadašnjosti, »sećaj se zauvek« kako bi to Aleksandar Tišma rekao. Da li je Andrić gledao i u budućnost? Možda. Kada su nemački fašisti 1941. okupirali Beograd, Andrić se povukao u svoj stan, tu napisao svoje najbolje romane, putovao u prošlost, u toj prošlosti uhvatio svoju groznu realnost, šifrovao, video despote i ratove, potrganost naroda, pisao o ljudima koji su se večno borili za jedan mir. Andrić je koristio prošlost da bi mogao da veruje u budućnost.

Kao i njegov savremenik Meša Selimović, koji u knjizi *Derviš i smrt* obrađuje smrt svog brata za vreme Tita tako što putuje daleko u prošlost, koristi kulisu osmanlijskog carstva da piše o bratoubilaštvu, izdaji i intrigama, kojima mi sebi do dana današnjeg zagorčavamo život.

Može li književnost nešto promeniti? Ja to ne znam. Bosanski pisac Faruk Šehić, primera radi, u svom poetskom romanu »Knjiga o Uni« iznova evocira nevinost detinjstva i lepotu Une, koja će međutim stalno teći kroz rat. A samo u književnosti reka može da izvire iz mora ili da promeni tok kretanja, mrtvi izlaze iz reka, ne ide im se u reku Stiks.

»Prošlost je minsko polje«, pisao je davno Danilo Kiš. Jesu li pisci možda otklanjači mina? Ja to ne znam. Ali baš kao otklanjači mina moramo biti precizni, svaki zahvat, svaka reč mora biti promišljena, tačno plasirana, a i bez straha, jer poezija je opasan zanat.

No ja sebe radije vidim kao vrtlara koji sadi voćke, od kojih se peče rakija, jer književnost može da bude i opijenost, a tada je mamurluk možda stvarnost.

Avangarda, kako ju je shvatio jugoslovenski kosmopolita Bora Ćosić, mora da iskoristi ono groteskno, banalno; tragične i krvave bitke odjednom postaju komedije nemog filma, jezik braće i sestara se zbunjujuće zapliće, pojavljuje se novi Vuk i sastavlja rečnik, koji međutim samo još više zbunjuje, knjigu zbunjivanja pravoslavnog popa, koja doduše osveštava vino, ali kojoj ništa nije sveto, a koji usta naziva brbljivim.

Duša, otpor?

Književnost je protivnacrt apsolutnoj posesivnosti koja truje naše duše. Ona je protivnacrt zaglupljivanju društva, protivnacrt agresivnom nacionalizmu, ona je multetnička i objedinjuje narode – poput socijalizma – ali je i protivnacrt političkoj korektnosti, slobodna je od jezika i nije jezička policija, ona je i avangarda i tradicija istovremeno.

Ivo Andrić je sa svoje terase ovde u Herceg Novom mogao da vidi i brda, prošlost, sadašnjost, budućnost, a time smo stigli do kraja ovog mog malog govora ... i do Brehta! Bertold Breht je rekao, referirajući na veliku utopiju, proleTERSKE revolucije, koje su zasad propale: »Iza nas su muke planina, pred nama su muke ravnica!«

Može se to i obrnuti, ali Breht je zaboravio jedno, a to je Jadran! A Danilo Kiš sad s onoga sveta ište rakije, na brda se treba popeti, ravnice su prašnjave, jezik zbunjuje, duše su proklete, otpor je razjedinjen i mukotrpan, ali književnost ...

Ali književnost? ALI KNJIŽEVNOST?